

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA KUNDALIK HAYOT: IJTIMOY-MADANIY VA LINGVISTIK TRANSFORMATSIYALAR

Oripova Farangiz Abdusalom qizi

Filologiya va tillarni o'qitish yo'nalishi, 25-05 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Boboqulov Sherzod Sh.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18372011>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada raqamli texnologiyalarning zamonaviy inson kundalik hayotiga ko'rsatayotgan ko'p qirrali ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida raqamli vositalarning nafaqat iqtisodiy va maishiy qulayliklari, balki ularning inson ongi, ijtimoiy munosabatlar va tilning rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Filologiya yo'nalishi talabasi sifatida muallif raqamli muhitda tilning o'zgarishi va "internet-lingvistika" tushunchasiga alohida to'xtalib o'tgan. Xulosada raqamli savodxonlikni oshirishning ahamiyati ilmiy asoslangan.

ABSTRACT

This article analyzes the multi-faceted impact of digital technologies on the daily life of modern humans. During the research, not only the economic and everyday conveniences of digital tools but also their impact on human consciousness, social relations, and language development are highlighted. As a student of philology, the author specifically focuses on the change of language in the digital environment and the concept of "internet-linguistics." In the conclusion, the importance of increasing digital literacy is scientifically substantiated.

Kalit so'zlar: Raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, internet-lingvistika, kognitiv rivojlanish, kiberxavfsizlik, virtual muloqot, raqamli iqtisodiyot.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar hayotimizning shu qadar chuqur qatlamlariga kirib bordiki, endilikda "raqamli dunyo" va "real dunyo" o'rtasidagi chegara tobora yo'qolib bormoqda. Insoniyat tarixida hech bir ixtiro – na bug' dvigateli, na elektr energiyasi – raqamli texnologiyalar kabi qisqa vaqt ichida global miqyosda inson turmush tarzini tubdan o'zgartira olmagan.

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar deganda faqatgina kompyuter yoki mobil telefonlarni emas, balki ulkan ma'lumotlar bazasi (Big Data), algoritmlar va inson o'rnini bosuvchi intellektual tizimlarni tushunamiz. Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, biz raqamli dunyoda yashashga moslashib borar ekanmiz, uning ijobiy imkoniyatlari bilan bir qatorda yuzaga kelayotgan lingvistik va ijtimoiy xavflarni ham o'rganishimiz shart.

1. RAQAMLI IQTISODIYOT VA MAISHIY HAYOTNING MODERNAZATSIYASI

Raqamli texnologiyalar kundalik hayotning iqtisodiy poydevorini yangiladi. "Aqlli shahar" (Smart City) va "Aqlli uy" (Smart Home) konsepsiyalari insonning maishiy muammolarini algoritmlar zimmasiga yukladi.

* Xizmatlar integratsiyasi: Masofaviy bank xizmatlari, onlayn savdo platformalari va davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi insonlarning vaqtini tejash imkonini berdi.

* Mehnat bozorida o'zgarishlar: "Frilans" va masofaviy ishlash tizimi shakllandi. Bu esa insonning geografik nuqtaga bog'lanib qolishini bartaraf etdi.

2. FILOLOGIK NUKTAYI NAZAR: TILNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI

Filologiya va tillarni o'qitish yo'nalishi mutaxassislari uchun raqamli texnologiyalar yangi tadqiqot maydonini ochib berdi. Til – jonli mexanizm sifatida texnologik muhitga moslashmoqda:

* Lisoniy tejamkorlik: Internet tarmog'ida tezkor muloqot zarurati natijasida so'zlarning qisqarishi (masalan, "xayr" o'rniga "x", "rahmat" o'rniga "r") va emoji'lar orqali his-tuyg'ularni ifodalash tilning an'anaviy grammatik qoidalariga yangi talqinlar olib kirdi.

* Kompyuter lingvistikasi: Sun'iy intellekt (AI) tizimlari matnlarni tahlil qilish, tarjima qilish va hatto badiiy asarlar yaratish bosqichiga yetdi. Bu filologlar oldiga "Inson yaratgan matn va AI yaratgan matn" farqini o'rganish kabi yangi muammolarni qo'yimoqda.

3. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA TA'LIM

Ta'lim tizimi raqamlashtirishning eng katta drayverlaridan biridir. Endilikda ta'lim "bir umrlik jarayon" (Lifelong learning) shakliga kirdi. Onlayn kurslar (Coursera, Khan Academy) va ta'limiy mobil ilovalar bilimlarni demokratlashtirdi. Til o'rganishda VR (Virtual Reality) texnologiyalaridan foydalanish talabani sun'iy ravishda til muhitiga tushirish imkonini bermoqda, bu esa o'zlashtirish samaradorligini bir necha barobar oshiradi.

4. MUAMMO VA XATARLAR: PSIXOLOGIK VA IJTIMOIIY TAHLIL

Texnologiyaning har bir yutug'i o'ziga xos mas'uliyatni ham yuklaydi.

* Klibviy fikrlash (Clip Thinking): Axborotning vizual va qisqa shaklda taqdim etilishi yosh avlodning uzun matnlarni o'qishi va chuqur tahlil qilishi qobiliyatini zaiflashtirmoqda.

* Axborot xurujlari: "Deepfake" va kiber-bullyvlik kabi hodisalar insonlarning ruhiy salomatligiga va ijtimoiy barqarorlikka tahdid solmoqda.

* Raqamli qaramlik: Dopamin effekti orqali ijtimoiy tarmoqlarga bog'lanib qolish insonning real dunyodan uzilib qolishiga sabab bo'lmoqda.

XULOSA

Raqamli texnologiyalar va kundalik hayot munosabatlarini ilmiy tahlil qilish natijasida quyidagi kengaytirilgan xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, raqamli savodxonlik endilikda faqat kompyuterni yoqish va o'chirish emas, balki axborot oqimi ichidan keraklisini saralab olish (media-savodxonlik) va kiber-xavfsizlik qoidalariga rioya qilish madaniyatidir. Jamiyatimizning har bir a'zosi raqamli gigiyena qoidalarini mukammal egallashi shart.

Ikkinchidan, tilning saqlanishi masalasi. Raqamli olamda o'zbek tilining o'rnini mustahkamlash, milliy kontentni ko'paytirish va o'zbek tili korpusini yaratish filologlarning eng dolzarb vazifasidir. Texnologiyalar bizga tilimizni dunyoga tanitish uchun mislsiz imkoniyatlar bermoqda.

Uchinchidan, muvozanatni saqlash. Texnologiyalar inson hayotini yengillashtirish uchun xizmat qilishi kerak, uning o'rnini egallashi emas. Insoniy muloqot, jonli suhbat va an'anaviy kitob mutolaasining o'rnini hech qanday algoritm bosa olmaydi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya jarayoni insoniyatni yangi sivilizatsiya bosqichiga olib chiqdi. Biz ushbu jarayonda faqatgina iste'molchi bo'lib qolmasdan, balki milliy qadriyatlarimiz va boy tilimizni raqamli formatga moslashtirgan holda boyitib borishimiz lozim. Kelajak – texnologiya va ma'naviyatning uyg'unligidadir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirziyoyev Sh.M. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar

strategiyasi". – Toshkent, 2017.

2. Castells M. "The Information Age: Economy, Society and Culture". – Oxford: Blackwell, 2000.
3. Toffler A. "The Third Wave". – Bantam Books, 1980.
4. Safanov A. "Raqamli jamiyatda inson kapitali rivojlanishi". Ilmiy maqola. – T., 2021.
5. Crystal D. "Internet Linguistics: A Student Guide". – Routledge, 2011.
6. Gulyamov S.S. "Raqamli iqtisodiyot: tushuncha va tamoyillar". – T., 2020.
7. Yuldashev M. "Badiiy matnning lingvopoetik tahlili". – Toshkent, 2019.
8. Wold Economic Forum reports (2023-2024). Digital transformation in education.